

3. Рикёр, П. (2004). Память, история, забвение (И. И. Б. и др., Trans.). Москва: Изд-во гуманитарной литературы.
4. Рикёр, П. (2008). Я-сам как другой. Москва: Издательство гуманитарной литературы.

Торгашина Анастасія – студентка 4 курсу соціально-гуманітарного факультету Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»

Погорєлова Олена Олександрівна – кандидат філософських наук, викладач кафедри гімнастики Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»

УДК:

СОЦІАЛЬНІ ВАЖЕЛІ ЯК ФАКТОР СОЦІОКУЛЬТУРНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ

Стаття присвячена питанню соціокультурних трансформацій суспільства. Розкривається зміст поняття «соціальні зміни». Розглядаються соціальні важелі, які впливають на соціокультурні трансформації, основні типи причин соціальних змін та фактори впливу соціальних змін на суспільство.

Ключові слова: соціальні зміни, соціокультурні трансформації, соціальні важелі, фактори соціальнокультурних трансформацій.

СОЦИАЛЬНЫЕ РЫЧАГИ КАК ФАКТОР СОЦИОКУЛЬТУРНЫХ ТРАНСФОРМАЦИЙ

Статья посвящена вопросу социокультурных трансформаций общества. Раскрывается содержание понятия «социальные изменения». Рассматриваются социальные рычаги, которые влияют на социокультурные трансформации, основные типы причин социальных изменений и факторы влияния социальных изменений на общество.

Ключевые слова: социальные изменения, социокультурные трансформации, социальные рычаги, факторы социальнокультурных трансформаций.

SOCIAL LEVERS AS A FACTOR OF SOCIO-CULTURAL TRANSFORMATION

The article is devoted to the issue of sociocultural transformations of society. The content of the concept of “social changes” is revealed. It considers social levers that influence on sociocultural transformations, the main types of causes of social changes and the factors of social changes that influence on society.

Key words: social changes, sociocultural transformations, social levels, factors of socio-cultural transformation.

Тема соціальних важелів як фактору соціокультурних трансформацій є актуальною, тому що розвиток суспільства неможливий без процесу соціокультурних трансформацій. Соціальні трансформації виступають найбільш глибоким типом змін суспільства, зачіпаючи всі його сторони і зв'язки.

Мета статті – виявити найбільш сучасні та актуальні фактори соціокультурних трансформацій та визначити як вони впливають на суспільство в цілому.

Під соціальними важелями ми розуміємо сукупність соціальних змін, соціальних форм та соціальних чинників. Вони також виступають факторами соціокультурних трансформацій.

У будь-якому суспільстві на певних етапах його розвитку, які називають точками біфуркації, відбуваються кардинальні соціальні зміни. Це неминучий, закономірний процес, внаслідок якого відбувається перехід до нового стану системи: змінюється економічний уклад, соціальна структура суспільства та ін. [12, с.138].

Трансформація означає якісні базові зміни, коли в основі соціальної реальності відбуваються зрушення. Відгомін цих зрушень зазвичай відчувається у всіх сферах соціального життя [7, с.262].

Соціальні зміни – постійні процеси трансформації організації суспільства, способи мислення і зразки поведінки; одночасно – це історично об'єктивний процес, спосіб існування товариств, який має конкретно-історичне вираження, проявляється в змісті, формі, темпі соціальних процесів. Соціальні зміни розуміються, перш за все, як системні зміни, які, в той же час, не можуть розглядатися незалежно від діяльності та взаємодії людей [с.116, 9]. Соціальні зміни є історично унікальною сукупністю процесів, в результаті яких нова соціальна організація заміщує колишню [с.20, 9].

Під соціальними змінами розуміються перетворення, що відбуваються з плином часу в структурі суспільства, в мисленні, культурі і соціальній поведінці людей [7].

Штомпка дає таке визначення соціальних змін: «Соціальні зміни означають спостережувані з плином часу відмінності у відносинах між індивідами, групами, організаціями, культурами і суспільствами. Соціальні зміни є чергуванням у часі поведінкових зразків, соціальних взаємозв'язків, інститутів і соціальних структур» [16].

Можна погодитися цілком зі Н. Смелзером в тому, що соціальна зміна - це «зміна способу організації суспільства». При цьому, зрозуміло, мова йде не тільки про спосіб організації суспільства в цілому, але і про спосіб організації будь-яких соціальних систем - соціальних груп, інститутів, інших спільнот, в тому числі і світової спільноти. Таким чином, поняттям «соціальні зміни» позначаються різні зміни, що відбуваються протягом деякого часу всередині соціальних систем і у взаєминах між ними, в суспільстві в цілому як соціальній системі [17].

За соціальними змінами трансформацій зазвичай стоять певні соціальні сили, зацікавлені історичні особистості, організації, держави та рухи. Вони грають важливу роль в соціальній трансформації. Н. Смелзер визначає соціальний рух як організоване зусилля групи для здійснення соціокультурних змін. А. Турен називає їх виробниками «історичних діячів». На теперішній день сучасною та відносно новою формою участі в суспільному житті, яка може бути пов'язана з соціальними рухами і в той же час бути абсолютно автономною від них, є «соціальні мережі». По суті, це – децентралізовані системи зв'язків між людьми, які можуть мати координаторів, можуть ущільнюватися до ступеня об'єднань, клубів за інтересами. Їх децентралізованість дозволяє виходити за межі держав. Вплив соціальних мереж на соціальні зміни в суспільстві стають все більш значними [5].

Ю. Плотинський виділяє такі основні типи причин соціальних змін:

- природні причини (виснаження ресурсів, забруднення середовища проживання, катаклізми);
- демографічні чинники (коливання чисельності населення, перенаселеність, міграція, процес зміни поколінь);
- зміни в сфері культури, економіки, науково-технічний прогрес;
- соціально-політичні причини (конфлікти, війни, революції, реформи);
- соціально-психологічні причини (звикання, насичення, спрага новизни, зростання агресивності) [с. 111, 10].

Е. Гідденс соціальні зміни розглядає як багатофакторний процес, на який впливають

зміни і середовища, і економіки, і культури, і політичних інститутів [6]. Визнаючи множинність факторів, що впливають на соціальні процеси, К. Поланьї приділяє увагу одному – економічному, відзначаючи, що саме фактор економічних перетворень став поштовхом до всебічної трансформації суспільств рубежу XIX-XX ст. [7].

Джерелами соціальних змін можуть бути економічні, політичні чинники, а також фактори, що знаходяться всередині суспільства (взаємодія між соціальними інститутами, спільнотами) [18]. Соціальні трансформації торкаються практично усіх сфер соціального життя суспільства. Серед них ми можемо виділити такі сфери як інтернет та телебачення, культуру, дозвілля, релігію та технології.

Телебачення стає для переважної більшості громадян визначальним елементом не тільки дозвілля, але і способу життя як базової і визначальної категорії в системі соціокультурної трансформації. Ефективне національно і культурно орієнтоване і забезпечене телебачення (як і радіо) здатне стати важливішим засобом прискорення соціокультурних трансформаційних змін і не тільки модернізації, але й постмодернізації українського суспільства. [с.195, 2].

Поява Інтернету радикально змінила соціально-інформаційну ситуацію. Інтернет є унікальним засобом масової комунікації, бо він колосально збільшує можливості інформаційного користування практично в необмеженому діапазоні, пропонує найнижчі ціни доступу до клієнта, створюючи нові можливості для самореалізації особистості [с.197, 2].

Зараз ми не можемо уявити наше життя без Інтернету. Його поява торкнулася основних сфер людства.

В економічній сфері – це формування Інтернет-економіки і проникнення нових інформаційних і телекомунікаційних технологій в усі традиційні галузі народного господарства. Політичне життя також поступово починає організовуватися навколо комп'ютерних мереж (все більшого поширення набувають такі терміни, як «електронний уряд», «інтернет-голосування» і т.д.). У культурній сфері - це формування нового середовища комунікативної взаємодії. Різні види мистецтва починають активно використовувати комп'ютерні технології, а також Інтернет перетворюється на основний засіб самоосвіти. Якщо розглядати безпосередньо сферу освіти, то можна відзначити, що в сфері освіти - під впливом нових інформаційних технологій відбуваються і будуть відбуватися досить кардинальні зміни. У сучасному світі все більше набуває поширення дистанційне навчання [12].

Культура підпадає під вплив змін в економічній, соціальній і політичній організації суспільства. Норми культури мінливі, так як сама культура носить відкритий характер і відображає всі ті зміни, що відбуваються в суспільстві. Культура містить в собі і стійкі, і мінливі моменти. Стійкими є традиції - ті цінності, звичаї, обряди, які передаються поколінням. Завдяки їм суспільство продовжує розвиватися, вже спираючись на наявний людський досвід. Оновлення в культуру вносить мода, яка уособлює мінливість, безперервну зміну культурних зразків і норм. Формуються різні типи людей зі своїм специфічним мисленням, ціннісними орієнтаціями. Таким чином, культура (її оновлення) є одним з факторів, завдяки яким відбуваються соціальні зміни в суспільстві [1].

Соціокультурна трансформація сфери дозвілля забезпечується комплексом об'єктивних соціально-економічних умов та суб'єктивною мотивацією учасників дозвілльового процесу. Соціокультурні умови і фактори реалізації і трансформації дозвілльових потреб складають комплекс взаємозалежних об'єктивних і суб'єктивних складових. Першою і важливою із них є економічно-фінансова складова. Другою детермінантою можливої трансформації дозвілльової діяльності є фактор наявності у громадян вільного часу. Третьою детермінантою функціонування і розвитку, як і трансформацій, структури дозвілля громадян є якість роботи культурно-дозвілльової мережі, рівень культурних послуг [с.230-231, 2].

Релігія як трансформаційний елемент культури народу має свої функції, за допомогою яких вона формує чи підтримує, а в певний період змінює менталітет нації [с.206, 2]. Нова соціокультурна реальність характеризується зміною суспільного статусу релігії, релігієзацією

значних верств населення, а також зростаючим впливом релігії на всі сфери життя суспільства, особливим місцем в ній релігійної сфери [с.208-209,2].

Вплив фактора науково-технічного прогресу на соціальне життя стало очевидним в XVII-XVIII ст. З одного боку, науково-технічні нововведення вели до консолідації та інтеграції всередині різних соціальних спільнот, змінили характер взаємин між ними, загострили боротьбу як між групами і класами, так і між державами (світові війни). З іншого боку, нова техніка безпрецедентно розширила можливості спілкування, обміну інформацією та культурними цінностями, змінила весь характер комунікацій між людьми. Глибокі соціальні наслідки мали винахід телефону, телевізора, автомобіля, літака, комп'ютера, балістичної ракети і ін. [18].

Серед соціальних форм, які впливають на соціокультурні трансформації в суспільстві ми можемо виділити традиції, модернізацію та інновації.

Традиції характеризують соціальні зміни, відмінність «старовини» від сучасності. Традиція забезпечує безперервне існування минулого в сьогоденні, нерозривність існування народу (особистості) в часі, тобто національну (індивідуальну) ідентичність. П. Штомпка зазначає, що традиції несуть в собі функціональну амбівалентність, тобто можуть впливати як позитивно, так і негативно на соціальні зміни[5].

Основний соціологічний зміст поняття модернізації проявляється в досягненні і підтримці суспільством стану, який визначається країнами-лідерами. Модернізація протиставляється традиціям [5]. Під модернізацією найчастіше розуміються прогресивні соціальні зміни, в результаті яких соціальна система (підсистема) покращує параметри свого функціонування. Модернізація в сучасному звучанні означає досягнення певних світових стандартів [14].

Інновації наочно характеризують необхідність управління змінами. Інновації включають в себе соціокультурний процес, тому що вони змінюють структуру і функції організації, а також ціннісно-нормативну систему членів колективу. Де є інновації, там завжди наявні конфлікти, бо впровадження нововведень часто зачіпає інтереси членів організації, які не бажають змін та незадоволені ними. Безкомпромісне вирішення конфлікту може викликати розкол організації, спад виробництва, відтік цінних кадрів. Тому інновація як соціальна зміна і як колективна поведінка передбачає наявність лідера, інноваційного потенціалу організації [5]. Інновації - кумулятивна послідовність переданих з покоління в покоління нарошуваних знань з рядом нових елементів. Чим більша кількість культурних елементів, на яких можуть базуватися інновації, тим вища частота відкриттів і винаходів [3].

Також необхідно виділити соціальні дії, які ведуть до трансформацій. Без дій трансформацій в суспільстві не буде. До них ми відносимо реформи та революції.

Сутність поняття реформи визначається як сукупність великих інновацій, що веде до трансформації певної системи - галузі, сфери життя, системи влади, держави або суспільства в цілому. Чим сильніша соціальна напруженість в суспільстві, тим глибша, як правило, має бути реформа [5]. Реформи, як правило, проводяться «зверху» за допомогою проектів, програм, законодавчих актів і спрямовані на якісну зміну існуючої системи. Вони на відміну від модернізацій мають локальний характер, проводяться на певній території, в точно зазначеній сфері життя, наприклад реформи вищої школи [14].

Глибокі реформи при певному способі їх проведення, темпі і просторі поширення можуть перерости в революції. Революції є формою найбільш швидких соціальних змін. Соціальна революція передбачає стихійну або цілеспрямовану мобілізацію соціальних сил. На відміну від реформ революції - це фундаментальні зміни, що знаменують відлік новим суспільним порядком, закінчують попередні епохи і починають нові. На хвилі революцій суспільства як би народжуються заново [5].

Можна виділити такі особливості революцій як формсоціальних змін:

1) зачіпають всі рівні і сфери суспільства: економіку, політику, культуру, соціальну організацію, повсякденне життя індивідів;

2) у всіх цих сферах революційні зміни мають радикальний, фундаментальний характер;

3) зміни, що викликаються революціями, виключно швидкі;

4) революції викликають незвичайні реакції у тих, хто в них брав участь або був їх свідком.

Звідси можна зробити висновок, що революція як одна з форм соціальної трансформації є найбільш швидким методом перетворення суспільства. Під час революції багато соціальних процесів протікають в десятки разів швидше, ніж у звичайний час [с.10, 15].

З часів Маркса революції розуміються як докорінна зміна суспільства в ключових аспектах, яка веде до зміни характеру цього суспільства. Сьогодні переважна більшість дослідників сходяться в тому, що революції ведуть до фундаментальних, всеосяжних, багатовимірних змін, які зачіпають саму основу соціального порядку [6]. Революція приходить в результаті кризи: коли складається такий перехідний стан соціальної системи, який передбачає радикальні зміни для вирішення актуальних проблем розвитку суспільства [14].

Дослідники виділяють ряд особливо важливих чинників змін, вплив яких різниться в залежності від ситуації, часу і місця:

- стан суспільного середовища. Стихійні лиха (повені, урагани, виверження вулканів і посухи) можуть викликати радикальні зміни соціальних структур. У 30-ті роки посуха в Оклахомі майже повністю зруйнувала там сільське господарство. Не маючи можливості платити кредиторам, фермери втрачали свою землю і будинки. Багато з них їхали до Каліфорнії, де влаштовувалися сезонними сільськогосподарськими робітниками. Засуха зробила безпосередній вплив на економіку Оклахоми і Каліфорнії, викликавши ряд соціальних конфліктів в обох штатах [14, 11].

- зміни в чисельності, структура та розподіл народонаселення. Цей чинник також позначається на культурі і соціальній структурі суспільства. Наприклад, покоління "бембі-буму" справило значний вплив на музичні смаки і політичний клімат західних суспільств. "Старіння" суспільства, також створює серйозні проблеми з робочими місцями. Все більше число людей чекає свого шансу для просування по службі, але вакансій з'являється менше, ніж кандидатів, які бажають їх зайняти [14, 3].

- наявність конфліктів і криз в суспільстві. Конфлікт стає джерелом соціальних змін. Для досягнення своїх цілей в ході боротьби члени групи повинні мобілізувати свої ресурси і можливості. Наприклад, під час війни громадяни бувають змушені відмовитися від звичного способу життя, терпіти незручності воєнного стану. Звичайно, конфлікт також часто передбачає переговори, досягнення компромісу або вміння пристосовуватися, що призводить до виникнення нових інституціональних структур. Однак історія показує, що результатом такої взаємодії рідко буває повне досягнення цілей [14, 3].

- цінності і норми. Вони прийняті в суспільстві, діють як свого роду "цензори", що дозволяють або забороняють якісь нововведення. Вони також можуть діяти як "стимулятори" [3].

Для сучасних соціальних змін характерно наступне:

а) пошук інноваційних шляхів розвитку, впровадження наукових досягнень в системи управління і організації виробництва;

б) переважання серйозних науково-технічних змін, від яких відстають організаційні зміни, а ще більше відстають зміни моральні;

в) нова взаємодія традиції і модерності: країни, які зуміли зберегти традиційні цінності і прийняти інновацію (Китай, Південна Корея, Малайзія, Бразилія, Індія), досягли вражаючих результатів у розвитку та змаганні з розвиненими західними країнами;

г) зростання просторів невизначеності, зростання суспільної небезпеки у всіх країнах;

д) глобалізаційний супровід соціальних змін (зростання міграції, поширення культурних зразків, фінансової нестабільності, обмеження суверенітету держав) [5].

Дослідники зосередили свою увагу на таких факторах впливу соціальних змін на

суспільство:

1. Зміна в складі досліджуваного населення. Вчений, якого цікавить, як вплинула поява залізниці на життя населення невеликого міста, напевно, досліджує зміни етнічного складу, занять і доходів його жителів. Зв'язок з великим сусіднім містом може, мабуть, залучити людей, яким по кишені покупка нового будинку і щоденні поїздки до великого міста. В такому випадку можна очікувати зміни складу населення невеликого містечка.

2. Зміна способів поведінки. Вчені, які вивчали вплив мотосаней на життя населення Арктики, відзначали зміну рівня соціальної взаємодії, способів полювання в цих суспільствах.

3. Зміна соціальної структури або зразків взаємодії. У народів Арктики відзначені зміни в економіці і розподілі влади. Зміни можуть відбутися також в сімейному житті, освіті та релігії.

4. Зміна культурних моделей. Нові галузі знань, нові вірування, цінності, виразні засоби мистецтва не тільки викликають зміни в інших аспектах, а й самі можуть змінюватися під їх впливом [11].

Отже, як ми можемо побачити що всі названі види соціокультурних змін тісно пов'язані між собою. Зміни одного виду несуть за собою зміни інших видів. При аналізі реальних соціальних явищ дуже важливо вміти відмежовувати один вид змін від іншого. Це необхідно, оскільки така диференціація дає більш чітке, конкретне розуміння соціальної дійсності і тих реальних зрушень, які в ній відбуваються.

Разом з тим слід мати на увазі, що соціальні зміни безпосередньо взаємопов'язані з іншими змінами, що відбуваються в суспільстві, - економічними, політичними, технологічними і т. д. Характер цього взаємозв'язку дуже непростий, він не однолінійний і не однозначний.

Ми можемо зробити висновок, що соціальні зміни є основою соціокультурних трансформацій в суспільстві. Вони позитивно впливають на нього, адже без соціальних змін наше суспільство не може змінюватися та модернізуватися, що у свою чергу не може відбуватися без соціальних дій, які є одним із найважливіших способів розв'язання конфліктів у сучасному світі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аскерова Н.В, Белова Е.В, Мельникова Н.А./ Шпаргалка по социологии. 2011;
2. Борінштейн Є. Р. Особливості соціокультурної трансформації сучасного українського суспільства : автореф. дис ... д-ра філос. наук:09.00.03 / Є. Р. Борінштейн . – Одеса : Б.в., 2010 . – 31 с. – На укр. яз.
3. Волков Ю.Г., Добренков В.И., Нечипуренко В.Н., Попов А.В. Социология: Учебник / Под ред. проф. Ю.Г. Волкова – Изд. 2-е, испр. и доп.;
4. Иноземцев В. Современное постиндустриальное общество: природа, противоречия, перспективы. Введение. М.: Логос, 2000;
5. Капицын В.М., Романов В.Ф. Социология социальных изменений, 2011;
6. Кирдина С.Г. "Социальные изменения" / Социологическая энциклопедия, т.2, 2003, с.480-483;
7. Ламажаа Ч. К. Социальная трансформация // Знание. Понимание. Умение. 2011. № 1. С. 262–264;
8. Мак-Люэн М. Галактика Гуттенберга : Сотворение человека печатной культуры : пер. с англ. / М. Мак-Люэн. – К., 2004;
9. Нечитайло И.С. Изменение общества через изменение образования: иллюзия или реальность : монография / И. С. Нечитайло ; Нар.укр. акад. – Харьков : Изд-во НУА, 2015. – 552 с;
10. Плотинский Ю.М. Модели социальных процессов. М., 2001;

11. Смелзер Н. Социология. М.: Феникс, 1994.- 688 с.;
12. Смирнова Н. С. Информационные технологии как фактор общественных изменений // Социальные явления. 2012. № 1(1). С.138-143;
13. Сучасна культурологія: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / К. В. Кислюк, В. А. Суковата, З. І. Алфьорова, О. В. Титар, Г. П. Ковальова / за заг. ред. К. В. Кислюка. — К. : Кондор-Видавництво, 2016. — 342 с.;
14. Тощенко, Жан Терентьевич. Тезаурус социологии: темат. слов.-справ. / под ред. Ж.Т. Тощенко. — М.: ЮНИТИ-ДАНА. - 487 с.. 2009;
15. Шаповалов В.Ю. Роль социальных трансформаций в процессе развития общества // Теория и практика общественного развития. 2010. № 4. С. 9-12;
16. Штомпка П. Социология социальных изменений. М., 1996. Лапин Н.И. Проблемы социокультурной трансформации // Вопросы философии. 2000. № 6;
17. [Электронный ресурс] — Режим доступа:<http://www.grandars.ru/college/sociologiya/ponyatie-socialnyh-izmeneniy.html>.
18. [Электронный ресурс] — Режим доступа:<https://students-library.com/ua/library/read/25521-istocniki-i-factory-socialnyh-izmenenij>.

Цибра Микола Федорович – доктор філософських наук, професор кафедри філософії, соціології та менеджменту соціокультурної діяльності Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»

УДК 101+13+16+17

МЕТАНОЙЯ В ЖИТТІ ЛЮДИНИ: ДЕФІНІЦІЇ, КОНСЕКВЕНТНІ ОСОБЛИВОСТІ

В статті розглядаються дефініції філософського поняття «метанойя», як категорії та загальнолюдської цінності. Людина у цьому стані піддається таємному перетворенню свідомості, яка не завжди підконтрольна волі. Метанойя маніфестує суб'єктивне царство пізнання та світовідчуття. Зміна стану на рівні підсвідомості і розуму тут торкається індивідуального, глибинного, що співвідноситься з поняттям піднесення, як прогресу. Метанойя це цілеспрямована дія, правдомовний вчинок, що має намір на збільшення позитивної ситуації у суспільстві.

Ключові слова: метанойя, особистість, свідомість, прогрес, цінність.

МЕТАНОЙЯ В ЖИЗНИ ЧЕЛОВЕКА: ДЕФИНИЦИИ, КОНСЕКВЕНТНЫЕ ОСОБЕННОСТИ

В статье рассматривается философское понятие «метанойя», как категория и общечеловеческая ценность. Человек только в ней поддается определённому качественному превращению сознания, которое не всегда вчистую подконтрольно воле. Метанойя проявляет субъективную сторону познания и мировосприятия, перемена состояния разума здесь касается глубоко индивидуального, что соотносится с внутренним совершенствованием. Метанойя – это целенаправленное действие, искренний поступок, который имеет позитивные намерения.

Ключевые слова: метанойя, личность, сознание, прогресс, ценность

METANOYA IN LIFE OF MA: DEFINATION, CONSEKVENT FEATURES

The philosophical concept of metanoya is examined in the article.